

DEBRECENI EGYETEM
AGRÁRTUDOMÁNYI CENTRUM
AGRÁRGAZDASÁGI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI KAR
MUNKATUDOMÁNYI TANSZÉK

MULTIDISZCIPLINÁRIS TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK
DOKTORI ISKOLA

Doktori iskola vezető: Dr. Szabó Gábor az MTA doktora

Doktori (PhD) értekezés tézisei

A NAGYKÁLLÓI STATISZTIKAI KÖRZET TELEPÜLÉSEINEK FEJLŐDÉSI
LEHETŐSÉGEI A VIDÉKFEJLESZTÉS KERETÉBEN

Készítette:

Oláh Judit

Témavezető:

Dr. Nemessályi Zsolt

egyetemi tanár

a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

DEBRECEN

2003

16. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye települési önkormányzatai számára elérhető támogatási lehetőségek. A ma diákja - a jövő tudósai. Doktoranduszok Országos Szövetségének Találkozója. Budapest, 2000.
17. A Mikrohitel Program bemutatása, folyósításának rendszere és tapasztalatai. DE Agrártudományi Közlemények. „Acta Agraria Debreceniensis” Debrecen, 2001. I. sz. 81-87.p. /Társszerző: Molnár Tamás/.
18. Falufejlesztés Németországban. Fiatal Magyar Tudományos Kutatók és Doktoranduszok Ötödik Világtalálkozója. Tavaszai Szél. Gödöllő, 2001. 101.p. /Társszerző: Grasseli Norbert/.
19. Der Einsatz neuer Informations- und Kommunikationstechnologien in der Ausbildung. 8th World Business Dialogue. Essay Competition. University of Cologne, Köln, 2001.
20. The effect of European and Hungarian rural development policies on a Hungarian area. 73rd Seminar of the European Association of Agricultural Economists. Ancona, Olaszország, 2001. CD /Társszerző: Szabó Bernadett/.
21. A Községi Agrárpolitika reformja a vidékfejlesztés szemszögéből. XLIII. Georgikon Napok. Keszthely, 2001. 113-117.p.
22. Die Lage der ländlichen Entwicklung in Ungarn am Beispiel der statistischen Planungsregion Nagykálló. 11. Österreichische Gesellschaft für Agrarökonomie (ÖGA-Tagung) Wie steuerbar ist die Landwirtschaft? Graz. Ausztria, 2003. 123-130.p.
23. A Nagykálló környéki települések agrárstruktúrájának fejlesztési lehetőségei. "Az Észak-Alföldi Régió mezőgazdasága és vidékfejlesztése" Regionális Tudományos tanácskozás és konferencia. Debrecen, 2001. 81-85.p.
24. Qualität und Akzeptanz der landwirtschaftlichen Beratung in Mecklenburg-Vorpommern und in Ungarn. "Az Észak-Alföldi Régió mezőgazdasága és vidékfejlesztése" Regionális Tudományos tanácskozás és konferencia. DE Agrártudományi Közlemények. „Acta Agraria Debreceniensis” Debrecen, 2001. 93-95.p. /Társszerző: Petra Maier/.
25. Az idegenforgalom fejlesztési lehetőségei a Nagykállói statisztikai körzetben. "Az Észak-Alföldi Régió mezőgazdasága és vidékfejlesztése" Regionális Tudományos tanácskozás és konferencia. DE Agrártudományi Közlemények. „Acta Agraria Debreceniensis” Debrecen, 2001. 86-87.p.
26. Possibilities of the subregion Nagykálló in Hungary. Internationaler Symposium Prospects for the Agriculture of the 3rd Millennium, Kolozsvár, Románia, 2001. 290.p.
27. Gesellschaftliche, Wirtschaftliche und Ökologische Probleme der Ländlichen Räume in Ungarn. Internationaler Kongress. Leben und Überleben. Bécs, Ausztria, 2001. 203/a.p.

1. A KUTATÁS CÉLKITŰZÉSEI

Magyarországon a rendszerváltás után, de különösen a területfejlesztés előtérbe kerülésével divatos szó lett a vidék. A vidékfejlesztés az Európai Unióban is viszonylag újnak tekinthető, hazánkban pedig az agrárfejlesztés és a területfejlesztés közötti együttműködés eredményeképpen napjainkban körvonalazódik a helye. A vidékfejlesztés, mint dinamikus fejlődő tudományos terület sokszínűsége folytán közvetlenül és közvetve fejti ki hatását a helyi gazdaságra, közösségre, környezetre.

A vizsgálatom tárgyát képező *Nagykállói statisztikai körzet* 8 település határára kiterjedő kistérség Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, a Közép-Nyírség déli területén helyezkedik el. A kistáj egy mini régiót képvisel, de nem tekinthető természet-földrajzilag behatárolható területnek. A körzet arra törekszik, hogy a mezőgazdaság, az ipar, a kereskedelem, az infrastruktúra összehangolt fejlesztések elősegítésével a térség lakosait segítse a magasabb életszínvonalat biztosító megélhetéshez.

1. ábra: A Nagykállói statisztikai körzet települései

Forrás: Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság (2001)

Célkitűzéseim a következők:

- A vidékfejlesztéssel kapcsolatos hazai és a nemzetközi szakirodalom rendszerezése.
- Bemutatni a vidéki térségek lehatárolására alkalmas módszereket, hozzájárulni a vidékfejlesztés módszertani megalapozásához. Vizsgálatom középpontjában annak a kérdésnek a megválaszolása áll, hogy elegendő-e a Nagykállói statisztikai körzet települései fejlettségének megítélésére a Központi Statisztikai Hivatal által használt komplex mérőszám 19 mutatója.
- Megvizsgálni a vidék gazdasági, környezeti-ökológiai és társadalmi funkciójából kiindulva a Nagykállói statisztikai körzet helyzetét, valamint gazdasági, környezeti-ökológiai és társadalmi fejlettségét.
- Elemezni a Nagykállói statisztikai körzet mezőgazdaságának a rendszerváltás előtti és jelenlegi helyzetét.
- Elemezni a Nagykállói statisztikai körzet településeinek juttatott különböző támogatások alakulását. Megvizsgálni, hogy a támogatások mennyire vannak összhangban a települések gazdasági, környezeti-ökológiai és társadalmi fejlettségével.

6. PUBLIKÁCIÓK AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBEN

1. **Néhány megjegyzés az Első Nyírségi Fejlesztési Társaság agrárgazdaságának fejlesztési elképzeléseihez.** MTA Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Testülete, BGYTKF Nyíregyháza, 1998. 88.p.
2. **Az Első Nyírségi Fejlesztési Társaság gyümölcsstermelésének problémái, és fejlesztési lehetőségei.** II. Alföld Kongresszus. Békéscsaba, 1998. 296-298.p.
3. **Neue strategische Konzepte und die Entwicklung des ländlichen Raumes. A vidéki térségek fejlesztése Magyarországon és Németországban.** DAAD Projekt. Universität-Rostock, 1998. 55-72.p. /Társszerzők: Nemessályi Zsolt - Darabos Éva/.
4. **A terület- és a vidékfejlesztés problémái Magyarországon.** V. Ifjúsági Tudományos Fórum PATE, Keszthely, 1999. 371-374.p.
5. **A területfejlesztés támogatási rendszere.** Agrárjövők alapja a minőség. XLI. Georgikon Napok. Keszthely, 1999. 26-29.p.
6. **Environmental effects of wheat production especially of use of by-products.** Kolozsvár, 1999. /Társszerzők: Nábrádi András, Bai Attila, Buzás Ferenc/.
7. **A rurális térségek lehetőségei és veszélyei.** MTA Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Tudományos Testülete, BGYTKF Nyíregyháza, 1999. 61.p.
8. **A vidék és a vidékfejlesztés fogalma.** DAB Konferencia. Debrecen, 1999.
9. **A vidék és Hajdú-Bihar megye kapcsolata.** A Fiatal Magyar Tudományos Kutatók és Doktoranduszok Harmadik Világtalálkozója. Tavasz Szél. Budapest, 1999. 51.p.
10. **Neue strategische Konzepte und die Entwicklung des ländlichen Raumes. Die Beurteilung der Entwicklung der ländlichen Raumen in Ungarn und in Deutschland.** DAAD Projekt. Universität-Rostock, 1999. 63-84.p. /Társszerző: Nemessályi Zsolt/.
11. **A vidéki térségek fejlettségének megítélési lehetőségei.** A térségfejlesztés és munkaszervezési összefüggései Nemzetközi tanácskozás II. Debrecen, 2000. 221-224.p.
12. **Nagykállói statisztikai körzet mezőgazdaságának fejlesztési lehetőségei.** Fiatal Magyar Tudományos Kutatók és Doktoranduszok Negyedik Világtalálkozója. Tavasz Szél. Gödöllő, 2000. 61.p.
13. **Die Abgrenzung des ländlichen Raumes in Österreich.** MTA Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Tudományos Testülete, BGYTKF. Nyíregyháza, 2000. 82.p.
14. **Förderung der ländlichen Entwicklung.** MTA Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Tudományos Testületének Konferenciája. BGYTKF Nyíregyháza, 2000. 82.p.
15. **A vidéki turizmus lehetőségei a németországi Mecklenburg - Vorpommern tartományban.** XXVIII. Nemzetközi Óvári Tudományos Napok. Mosonmagyaróvár, 2000. III. kötet, 195-199.p.

5. AZ EREDMÉNYEK GYAKORLATI HASZNOSÍTHATÓSÁGA

Legnagyobb részletességgel mutattam be a Nagykállói statisztikai körzet gazdasági, környezeti-ökológiai és társadalmi helyzetét annak érdekében, hogy bővüljön a szakemberek által hasznosítható ismeretanyag. Az értekezés eredményei felhasználhatók az oktatás, kutatás és a szaktanácsadás területén.

- Az *oktatás területén* felhasználható az értekezés szakirodalmi áttekintése, mert újszerűen értelmezi és rendszerezi a vidékhez, vidékfejlesztéshez kapcsolódó fogalmakat, alapvető kategóriákat, továbbá újszerű szintézisét adja a vidékfejlesztési célrendszereknek és a vidékfejlesztés feladatainak.
- A *kutatás területén* felhasználható a települések fejlettségének megítélésére használt mutatók módszertani ismertetése és annak gyakorlati alkalmazása. A további kutatás nem zárult le, mert egyéb gazdasági, környezeti-ökológiai és társadalmi mutatók bevonásával a módszer továbbfejleszhető.
- Az értekezés összegyűjtötte, rendszerezte a Nagykállói statisztikai körzet településeinek gazdasági, környezeti-ökológiai és társadalmi adatait, ilyen módon egy rendszerezett adatbázis jött létre, amely jól hasznosítható a *szaktanácsadás területén*. Ez az adatbázis hozzájárulhat a vidékfejlesztési tervek és pályázatok készítéséhez, a hatékony területfejlesztési rendszer kialakításához, továbbá a helyi kezdeményezéseken alapuló térségfejlesztés szorgalmazásához.

2. ALKALMAZOTT KUTATÁSI MÓDSZEREK

Úgy vélem, hogy a jelen gazdasági viszonyok között új követelményként jelent meg a vidéki területek fejlettségének megítélésére használt módszerek továbbfejlesztésének igénye. Az általam választott téma egy részének széles körű feldolgozásával és magas szintű elemzésével elsősorban a Központi Statisztikai Hivatal és a Magyar Tudományos Akadémia Alföldi Tudományos Intézetének munkatársai értek el eredményt, de a témához kapcsolódó területek feldolgozásával számos más kutató és gazdasági szakember is foglalkozott.

Több alkalommal külföldi tanulmányúton vettem részt Ausztriában a Bécsi Agrártudományi Egyetemen, Németországban a Rostocki Egyetemen és a Hohenheimi Egyetemen. A vidékfejlesztéssel foglalkozó nemzetközi szakirodalom rendkívül nagy terjedelmű. A megismert külföldi szakirodalmi forrásokat beépítettem az egyes fejezetekbe.

A szakirodalmi áttekintésben értelmezem Magyarországon és az Európai Unióban használt vidék, vidéki térség, vidékfejlesztés legfontosabb alapfogalmait. Ezt követően foglalkozom a vidékfejlesztési politika kialakulásával, a vidéki térségek fejlettségének megítélésére használt legfontosabb módszerek ismertetésével. A szakirodalmi áttekintés a vidékfejlesztés funkcióinak bemutatásával, a vidékfejlesztés tervezésével és a területi statisztikai osztályozási rendszer bemutatásával zárul.

A Központi Statisztikai Hivatal 19 mutatóból álló komplex mérőszámot használ a települések fejlettségének megítélésére, amit a vidék gazdasági, környezeti-ökológiai és társadalmi funkciója szerint differenciáltam és további mutatókat vontam be az alaposabb vizsgálat érdekében.

2000 telén felmértem a Nagykállói statisztikai körzet településeinek gazdasági, környezeti-ökológiai és társadalmi helyzetét. A felmérést a települések polgármesterei, falugazdászai, jegyzői és lakosai segítették. Ugyanakkor az adatgyűjtést interjúkkal kiegészítve, szubjektív véleményekhez is jutottam, melyek nagyban segítettek munkámat.

A települések gazdasági, környezeti-ökológiai és társadalmi szempontú adatgyűjtését több intézmény adatbázisa segítette, úgy mint:

- a Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Közhasznú Társaság,
- a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium,
- a Központi Statisztikai Hivatal, Állami Mezőgazdasági Összeírás,
- a Központi Statisztikai Hivatal Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Igazgatósága,
- a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Földművelésügyi Hivatal,
- a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területfejlesztési Tanács,
- a Felső-Tisza vidéki Környezetvédelmi Felügyelőség,
- a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Kárrendezési Hivatal,
- a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Cégbíróság,
- a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár,
- a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Agrárkamara,
- a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Mezőgazdasági Termelők Érdekvédelmi Szövetsége,
- és a Nagykállói statisztikai körzet önkormányzatainak dokumentumai.

A Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Társaság rendelkezéseire bocsátotta a Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer adathalmazát, amely lehetővé tette a Nagykállói statisztikai körzet gazdasági, környezeti-ökológiai és társadalmi szempontú vizsgálatát.

További vizsgálódásom középpontjában a Nagykállói statisztikai körzet nagyüzemi méretű gazdaságainak (7 mezőgazdasági szövetkezet és 1 állami gazdaság) rendszerváltás előtti és jelenlegi (1 részvénytársaság, 1 korlátolt felelősségű társaság, 8 szövetkezet) mezőgazdasági helyzetének elemzése áll.

Növénytermesztéssel és állattenyésztéssel is foglalkozó mezőgazdasági vállalkozások gazdálkodásának eredményességéről 3 egymást követő évet vizsgálva megbízható valós képet kapunk. A gazdaságok az 1987-1988-1989-es években még jövedelmezően gazdálkodtak. Ebből kiindulva a múlt adatainak vizsgálatához az 1987, 1988 és 1989 évek, míg a jelenlegi helyzet elemzéséhez a 2000-es év termelési eredményeit használtam fel. Három gazdaság jelenlegi helyzetét eltérő évek adatai alapján mutatom be, mert ezek felszámolás, végelszámolás alatt állnak. E három gazdaság:

A Nagykállói statisztikai körzet nagyüzemi gazdaságainak mezőgazdasági termelése csökkent a rendszerváltást követően. A termelés volumenének, árának és értékének változása indexek segítségével került elemzésre. A vizsgálatok azt igazolják, hogy a termelés volumene a növénytermesztésben átlagosan 82%-ra, az állattenyésztésben átlagosan 91%-ra csökkent az 1987-1989-es időszak termelési volumenéhez képest. A termelési érték csökkenését a megtermelt termékek mennyiségének visszaesése okozta, mert az árindex az eltelt időszakban átlagosan mintegy 370%-ra emelkedett. Azok a gazdaságok, amelyeknek a termelése jelentősen visszaesett, már felszámolásra kerültek vagy megszűntek.

Megállapítható, hogy a Nagykállói statisztikai körzetben a korábbi gazdálkodási forma megváltoztatása és a kárpótlás nem érte el azt a célját, hogy magántulajdonon alapuló, családi birtokstruktúrán nyugvó sikeres mezőgazdaság alakuljon ki. A térségben a mezőgazdasággal a lakosság jelentős része; 15,8 ezer fő foglalkozik, s legtöbbször a mezőgazdasági termelés nem jövedelem-kiegészítést szolgál, hanem a megélhetés egyetlen forrása.

Részletes elemzésre kerültek a térségben elérhető különböző támogatási források. A vizsgálatok azt mutatják, hogy a különböző támogatási források jövőbeni elosztása során célszerű nagyobb mértékben támaszkodni a körzet településeinek fejlettségi állapotára. A döntések megalapozásához figyelembe kell venni a vidékfejlesztés hármasságát - gazdasági, környezeti-ökológiai, társadalmi - funkciójából fakadó sorrendiséget a települések között.

4. AZ ÉRTEKEZÉS ÚJ, ILLETVE ÚJSZERŰ EREDMÉNYEI

Az értekezés rendszerezte, és helyenként újszerűen értelmezte a vidékhez, vidékfejlesztéshez kapcsolódó fogalmakat, alapvető kategóriákat, továbbá újszerű megközelítést adja a vidékfejlesztés funkcióinak és az ebből következő feladatoknak.

A vidékfejlesztés mindazon tevékenységek összessége, amely a vidéki területeken élő lakosság gazdasági, környezeti-ökológiai és társadalmi helyzetének javítására irányulnak. Az egyik legfontosabb feladata a hátrányos helyzetű, periférián elhelyezkedő vidéki térségek fejlesztése és fejlődésre való képességének növelése. Magyarország népsűrűségi adatait elemezve megállapításra került, hogy a keleti országrész falusi településeinek zöme nagy határral rendelkezik, ebből következik, hogy a jelölt azok véleményével ért egyet, akik a vidéki térségek lehatárolásához kevesebb, mint 120 fő/km² küszöbérték használatát javasolják.

Az értekezésben a települések fejlettségének megítélésére használt mutatók módszertani fejlesztésére és annak gyakorlati alkalmazására történt kísérlet. Differenciálásra került első lépésben a Központi Statisztikai Hivatal által használt komplex mutató gazdasági, környezeti-ökológiai és társadalmi funkció szerint, a mutatók rendszerének egyidejű bővítésével. Mindezek eredményeként a vizsgált települések fejlettségi sorrendje megváltozott a KSH komplex mutatója alapján kimutatható sorrendhez képest. Különösen a környezeti-ökológiai fejlettség megítélésében vannak jelentős eltérések, de helyenként a települések gazdasági és társadalmi fejlettségének sorrendje is más. Ezek a vizsgálatok azt igazolják, hogy a települések fejlettségének megítélése objektivebb lehetne több mutatót használva és az ellentmondások jobban kiütköznek, ha a vidék hármas funkciója szerint csoportosítjuk.

A Nagykállói statisztikai körzet gazdaságainak rendszerváltás előtti mezőgazdasági helyzetének elemzése alapján megállapítható, hogy a legjobb gazdaságok közé a Nyírség MGTSZ (Nagykálló), a Balkányi Állami Gazdaság (Balkány), és a Szabolcs MGTSZ (Balkány) tartozott. A legkedvezőbb hatékonysági mutatókkal 1987-1989 között a Balkányi Állami Gazdaság és az Egyetértés MGTSZ (Szakoly) rendelkezett.

1. az Új Élet Mezőgazdasági Termelő, Értékesítő és Szolgáltató Szövetkezet (Kállósején) 1994,
2. az Új Forrás Mezőgazdasági Termelő és Szolgáltató Szövetkezet (Biri) 1999,
3. az Új Hajnal Mezőgazdasági Termelő és Szolgáltató Szövetkezet (Érpaták) 1999.

A vizsgálatokra a téma gazdasági súlya mellett az is okot szolgáltat, hogy a rendszerváltás óta a megyei és országos statisztikai információs bázis jelentős mértékben beszűkült. Ezért úgy ítélem meg, hogy a gazdaságokból, első kézből származó, aktuális helyzetet tükröző információk felértékelődtek. Esetenként nehézséget okozott a régebbi adatok beszerzése, más esetekben az adatok hiányosnak bizonyultak, amelyeket termelőszövetkezeti elnökökkel, agrármérnökökkel és termelőszövetkezeti dolgozókkal folytatott személyes interjúk tapasztalataival egészítettem ki.

A gazdálkodás eredményeinek elemzésekor központi helyet foglal el a hatékonyság megítélése. Az elemzéshez felhasználtam a Debreceni Agrártudományi Egyetem Vállalatgazdaságtani Tanszéken a nyolcvanas években kifejlesztett hatékonysági mutatórendszert. Ebben a föld, állat, munkaerő, eszközök, termelési érték, termelési költség, jövedelem több értelmezhető mutatót kiszámítottam.

A termelés volumenének, árának és értékének változását indexek segítségével mutatom be. A gazdaságok felvásárlási átlagárának összegyűjtése nehézségekbe ütközött, így több intézmény adatbázisát is használtam, úgy mint:

- az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, Budapest,
- a Központi Statisztikai Hivatal, Mezőgazdasági Élelmiszeripari Statisztikai Zsebkönyv, Budapest,
- az Universal Leaf Tobacco, Nyíregyháza,
- a Juh Terméktanács, Szikszó,
- és a DATE Vállalatgazdaságtani Tanszék által a mezőgazdasági vállalkozások tervezéséhez összeállított segédletek adatait is figyelembe vettem.

Az összegyűjtött adatok egy része naturális, más része pénzben kifejezett. A legnagyobb munkát a gazdaságok termelési adatainak felkutatása és összeállítása jelentette. Ezeket a számokat megfelelően rendszerezve, valóságukat többszörösen ellenőrizve készítettem elő az elemző munkához.

A felhasznált adatok elsődleges forrása a vállalatok éves közgyűlési beszámolóí, eredménykimutatásai, kiegészítő mellékletei, továbbá statisztikai kimutatásai voltak. A Nagykovácsi statisztikai körzet gazdasági, környezeti-ökológiai és társadalmi helyzetét táblázatokba rendszereztem és ábrák segítségével is bemutattam.

Az értekezés alapvetően az agrárközgazdaságtan, mint tudományszakon belül kívánja a vidékfejlesztés kutatási terület kereteit meghatározni. A kutatási terület sajátosságainak megfelelően felhasználja a regionális közgazdaságtan eredményeit is, a kettő összekapcsolásával illeszkedik az általános közgazdaságtan követelményeihez.

Az értekezés szervesen illeszkedik a „Mezőgazdasági vállalkozások és a vidékfejlesztés ökonómiája” c. egykori agrárközgazdasági PhD programhoz, különös tekintettel a vidékfejlesztés közgazdasági témaköréhez.

Feladatomban tekintettem, hogy munkámmal segítsen a helyi önkormányzatok, vállalkozások, térségfejlesztési társulások, továbbá a kistérségi menedzserek vidékfejlesztő munkáját.

A települések gazdasági fejlettségének megítéléséhez bevontam az egy főre jutó területfejlesztési- és agrártámogatások alakulását kifejező mutatót. A 7. táblázat adataiból megállapítható, hogy a települések komplex, valamint gazdasági, környezeti-ökológiai és társadalmi fejlettségbeli sorrendje nem esik egybe a települések egy főre jutó területfejlesztési- és agrártámogatások alakulásának sorrendjével.

A *Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program* célkitűzései a különböző térségek adottságainak megfelelő, ahhoz igazodó fenntartható mezőgazdasági földhasználat kialakítása oly módon, hogy az megfeleljen az EU 2078/92 Rendeletben foglaltaknak. A körzetben a pályázati kedv nagyon gyengének bizonyult. 2002-ben 5 pályázó (4 egyéni és 1 társas vállalkozás) összesen 32 ha területtel csatlakozott a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programhoz. A pályázók területi megoszlását vizsgálva Nagykovácsból (4 pályázó) és Szakolyból (1 pályázó) érkezett. Ezek a pályázók 544 420 Ft támogatásban részesültek.

A legnagyobb és legfejlettebb települések szerezték meg a területfejlesztési támogatások legnagyobb részét. Az arányos elosztás elve nem tette lehetővé a - kívánatos - elmaradott térségek felzárkóztatását, konzerválta a korábbi állapotot. Az agrártámogatásokból már a kevésbé fejlett települések is részesedtek. A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programban csupán Nagykovácsi és Szakoly települések vettek részt.

Összességében elmondható, hogy támogatási rendszer bonyolult, az elosztás módszere nehezen érthető, továbbá segítséget kell nyújtani a Nagykovácsi statisztikai körzet lakosságának a sikeres pályázatok készítéséhez. A különböző támogatási források jövőbeni elosztása során célszerű nagyobb mértékben támaszkodni a körzet településeinek fejlettségi állapotára. A döntések megalapozásához figyelembe kell venni a vidékfejlesztés hármas funkciójából - gazdasági, környezeti-ökológiai, társadalmi - fakadó sorrendiséget a települések között.

A területfejlesztési-, agrár és a NAKP támogatásainak alakulása a Nagykállói statisztikai körzetben

Megnevezés	Balkány	Biri	Bököny	Érpaták	Geszteréd	Kállósemjén	Nagykálló	Szakoly
Területfejlesztési támogatás, 2001								
Összesen eFt	2000	-	15 662	-	4000	6020	82 760	2440
Területfejlesztési támogatás eFt/fő	0,29	-	4,72	-	2,19	1,51	7,65	0,83
Agrártámogatás, 2001								
Összesen eFt	199 928	200 279	18 397	14 876	95 857	40 201	177 058	81 196
Agrártámogatás eFt/fő	29,36	141,04	5,54	8,01	52,58	10,11	16,37	27,71
Területfejlesztési- és agrártámogatások, 2001								
Összesen eFt	201 928	200 279	34 059	14 876	99 857	46 221	259 818	83 636
Támogatás eFt/fő	29,65	141,04	10,26	8,01	54,77	11,62	24,02	28,54
Sorrend	3.	1.	7.	8.	2.	6.	5.	4.
Fejlettségi sorrend (saját számítás)								
Komplex	5.	6.	7.	8.	4.	3.	2.	1.
Gazdasági	2.	6.	8.	7.	3-4.	3-4.	1.	5.
Környezeti-ökológiai	7-8.	2-3.	5.	4.	2-3.	6.	7-8.	1.
Társadalmi	4.	6.	5.	8.	7.	2.	1.	3.
Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program, 2002								
Összesen Ft							414 020	130 400
NAKP Ft/fő							38,28	44,5

Forrás: Saját számítás (2003)

A Nagykállói statisztikai körzet 8 települése 2001-ben 112 882 eFt *területfejlesztési támogatásban* részesült. Az *agrártámogatások* célja a mezőgazdaság versenyképességének biztosítása. A körzet települései 2001-ben 827 792 eFt eFt agrártámogatásban részesültek. A legnagyobb összegű támogatást Biri (200 279 eFt) és a legkisebb összegű támogatást Érpaták (14 876 eFt) települések kapták.

2001-ben a rendelkezésre álló *területfejlesztési- és agrártámogatások* összegét vizsgálva megállapítható, hogy a legtöbb támogatáshoz Nagykálló (259 818 eFt) jutott, amit Balkány (201 928 eFt), Biri (200 279 eFt), Geszteréd (99 857 eFt), Szakoly (83 636 eFt), Kállósemjén (46 221 eFt), Bököny (34 059 eFt) és Érpaták (13 685 eFt) település követ.

Az 1 főre jutó területfejlesztési- és agrártámogatások összege már nem követte ezt a sorrendet. A sorrend módosult és a legtöbb támogatásban Biri részesedett, amit Geszteréd, Balkány, Szakoly, Nagykálló, Kállósemjén, Bököny, Érpaták település követ.

3. AZ ÉRTEKEZÉS FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSAI

3.1. A vidék, vidékfejlesztés meghatározása

Az értekezés újszerűen értelmezi és rendszerezi a vidékhez, vidékfejlesztéshez kapcsolódó fogalmakat, alapvető kategóriákat, továbbá újszerű szintézist adja a vidékfejlesztési célrendszereknek, a vidékfejlesztés feladatainak és az eszközrendszerének.

A vidék, a vidéki térség fogalmának meghatározása nem csupán technikai vagy módszertani kérdés, hanem ezen múlik a vidékpolitika egész rendszere, céljai, módszerei, forrásai.

Kutatásaim során megállapítottam, hogy a vidék fogalmának eltérő jelentéstartalma a nemzetközi szakirodalomban is megfigyelhető, mely országonként is változó agrárstruktúrától, kulturális, történelmi hagyományoktól függ. A vidék fogalmának meghatározása tehát nagyon fontos feladat Magyarországon és az Európai Unió országaiban.

Magyarország népsűrűségi adatait elemezve megállapítottam, hogy a keleti országrész falusi településeinek zöme nagy határral rendelkezik, ebből következik, hogy a jelölt azok véleményével ért egyet, akik a vidéki térségek lehatárolásához kevesebb, mint 120 fő/km² küszöbérték használatát javasolják.

A vidékfejlesztés mindazon tevékenységek összessége, amely a vidéki területeken (120 fő/km²-nél alacsonyabb népsűrűségű) élő lakosság gazdasági, környezeti-ökológiai és társadalmi helyzetének javítására irányulnak. A vidékfejlesztés legfontosabb feladata a hátrányos helyzetű, periférián elhelyezkedő vidéki térségek fejlesztése és fejlődésre való képességének növelése.

3.2. A Nagykállói statisztikai körzet településeinek fejlettsége

Települések fejlettségének megállapítása a Központi Statisztikai Hivatal szerint

Országosan elfogadott, egységes szakmai elvek alapján készült településfejlettségi vizsgálatokra nagy szükség van a terület- és településfejlesztésre szánt központi pénzforrások igazságos elosztása, az országos és megyei pályázatok elbírálása, a terület- és településfejlesztési tervek megalapozása érdekében.

A települések fejlettségének objektív számítások alapján történő megítélése évente szükséges. A politikai döntéshozók és a települések irányító testületei számára ugyanis elengedhetetlen a helyzet pontos ismerete. A településszintű vizsgálatok képezik alapját a kistérségi, a megyei és a regionális fejlettségi vizsgálatoknak is, hiszen a területi egységek a hozzájuk sorolt településekből állnak, így fejlettségi szintjüket a települések mutatói határozzák meg.

A *Központi Statisztikai Hivatal* (KSH) 1999-től 19 mutatóból álló komplex mérőszámot használ a települések fejlettségének megítélésére. A kiszámított komplex mérőszám átlaga országos szinten 3,91, az Észak-Alföldi Régióban 3,51, a *Nagykállói statisztikai körzetben* 3,48. Az Észak-Alföldi régiós átlag fejlettségi szintjét Balkány (4,79) Érpatak (3,68) Szakoly (3,58) települések haladják meg, míg Bököny (3,32) Nagykálló (3,26) Geszteréd (3,11) Kállósemjén (3,11) és Biri (3,05) települések a régiós átlag alatt helyezkednek el.

Továbbá a munkanélküliséggel jelentősen sújtottak körébe került néhány település (Balkány, Biri, Bököny, Érpatak, Geszteréd, Szakoly), mert a tartós - 180 napon túli - munkanélküliség aránya meghaladta az országos átlag másfélszeresét, 12,15%-ot. Ebbe a kategóriába Nagykálló és Kállósemjén település nem került bele.

Települések fejlettségének megállapítása kutatásaim alapján

A KSH 19 mutatóját a vidék gazdasági, környezeti-ökológia és társadalmi funkciója szerint csoportosítottam. 9 - 9 mutatót találtam, melyek a gazdasági és a társadalmi helyzetet minősítik, és csak egyet, mely a környezeti-ökológiai helyzetet is kifejezésre juttatja. A 19 mutatón kívül további 22 mutatót javaslok a vidék komplex fejlettségi állapotának megítélésére.

- 2000-ben a működő gazdaságok szinte teljes egészében bérelt területen gazdálkodtak. A *földterület* nagysága 124 - 877 ha között szóródott.
- 2000-ben a legnagyobb *munkaerő-állománnyal* 151 fővel az Aranyszablya Mezőgazdasági Termelő és Szolgáltató Szövetkezet rendelkezett. A többi gazdaság állományi létszáma lecsökkent.

A termelés volumene nagymértékben csökkent, a nagyüzemi struktúra oly módon szűnt meg, hogy nem alakult ki helyette működőképes vállalkozási rendszer.

A földterületnek kevesebb, mint 8%-án gazdálkodnak az általam vizsgált nagygazdaságok utódszervezeti, és több mint 92%-át használják östermelők és magánvállalkozók.

A földterület elaprózódott, a tárgyi eszközállomány és az ültetvények elöregedtek, a vállalkozások szűkös költséggazdálkodásra tértek át. Nem képződött megfelelő mennyiségű jövedelem és innovációs forrás sem.

3.6. A támogatások alakulása a Nagykállói statisztikai körzetben

A Nagykállói statisztikai körzet települései többféle forrásból kaphatnak támogatást. 1999-ig a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területfejlesztési Tanács a rendelkezésre álló területfejlesztési forrásokat a statisztikai körzetek között hallgatólagosan felosztották, a kistérségek döntöttek a támogatások odaítéléséről, ami kedvezőtlen folyamatokat indított el.

A megye érdekeit szolgáló elosztás megteremtése érdekében a Tanács ezt a rendszert 1999-ben felszámolta, a támogatások odaítélését minden esetben saját hatáskörébe rendelte. A fejlesztési támogatások viszonylagos aránytalansága összefügg azzal, hogy az elmaradott térségekben a vállalkozási készség viszonylag kisebb, mint a megye többi részén.

A legnagyobb összegű támogatásokat a területfejlesztési- és az agrártámogatások alkotják, míg a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAKP) támogatásai elhanyagolhatóak a körzet fejlesztése szempontjából.

A külső üzletrész kérelem alakulása a Nagykállói statisztikai körzet működő szövetkezeteiben

Megnevezés	Beadott kérelem db	Kifizetés Ft	Elutasított kérelem db	Elutasított összeg Ft
Aranyszablya Mezőgazdasági Termelő és Szolgáltató Szövetkezet (Geszteréd)	3	558 000	-	-
Egyetértés Mezőgazdasági Termelő és Szolgáltató Szövetkezet (Szakoly)	28	7 385 250	3	58 750
Nagykállói statisztikai körzet	31	7 943 250	3	58 750

Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Földművelésügyi Hivatal adataiból összeállítva (2002)

Az Egyetértés Mezőgazdasági Termelő és Szolgáltató Szövetkezetből és az Aranyszablya Mezőgazdasági Termelő és Szolgáltató Szövetkezetből összesen 31 db kérelem érkezett és 7,9 millió Ft értékű külső üzletrész kifizetés történt.

3.5. A Nagykállói statisztikai körzet mezőgazdaságának jelene

A körzet gazdaságában az agrárszektor dominál, annak ellenére, hogy a termőföldek minősége nem túl jó. A mezőgazdasági termelésen belül a növénytermesztés a fő ágazat. A térségben a mezőgazdasággal a lakosság jelentős része, 15,8 ezer fő foglalkozik, s legtöbbjüknél a mezőgazdasági termelés nem jövedelem-kiegészítést szolgál, hanem a megélhetés egyetlen forrása.

Jelenleg még 4 működő nagygazdaság (Agro Summa Rt., Aranyszablya Mezőgazdasági Termelő és Szolgáltató Szövetkezet, FARM Mezőgazdasági Kereskedelmi és Szolgáltató Kft., Egyetértés Mezőgazdasági Termelő és Szolgáltató Szövetkezet) található a körzetben.

A Nagykállói statisztikai körzet gazdaságainak földhasználata

Megnevezés	Balkány	Geszteréd	Nagykálló	Szakoly
	Agro Summa Rt.	Aranyszablya Szövetkezet	Farm Kft.	Egyetértés Szövetkezet
Szántó	585	-	-	149
Kert	-	-	-	-
Gyümölcsös	1	272	121	-
Szőlő	-	-	-	-
Gyep	198	-	-	9
Erdő	33	-	-	52
Nádas	23	-	-	17
Halastó	-	-	-	-
Közös terület	840	272	121	227
Művelés alól kivett terület	37	-	3	-
Összes terület	877	272	124	227

Forrás: Saját felmérés (2000)

A vidék gazdasági, ökológiai és társadalmi fejlettségének megítéléséhez használt és javasolt mutatók tartalma

GAZDASÁGI	KÖRNYEZETI ÖKOLÓGIAI	TÁRSADALMI
1. Vándorlási különbözet	1. Csatornázottság	1. Népsűrűség
2. Mezőgazdasági foglalkoztatottság	<i>Természetvédelmi terület</i>	2. 60 éven felüliek aránya
3. Tercier és kvaterner foglalkoztatottság	<i>Vízszennyező források</i>	3. 11 éven túli lakosság által végzett osztályszám
4. Ipari foglalkoztatottság	<i>Légszennyező források</i>	4. Épített lakások száma
5. Munkanélküliségi arány	<i>Hulladékgyűjtés</i>	5. Vízhozatba bekapcsolt lakások aránya
6. Gazdasági szervezetek száma	<i>Tisztított terület</i>	6. Gázellátottság
7. Szántó átlagos AK értéke	<i>Belterületi park</i>	7. Személygépkocsi állomány
8. Vendégéjszakák száma	<i>Rekreációs terület</i>	8. Telefon-főállomások száma
9. Személyi jövedelem		9. Elérési viszonyok
<i>Befizetett SZJA</i>		<i>Háziorvosi rendelések</i>
<i>Belföldi jövedelem</i>		<i>Általános iskolába beiratott gyerekek</i>
<i>Területfejlesztési- és agrártámogatások</i>		<i>Közéiskolába beiratott gyerekek</i>
<i>Kereskedelmi ellátottság</i>		<i>Könyvtárba beiratkozottak</i>
<i>Vendéglátóhely ellátottság</i>		<i>Rendezvények</i>
<i>Speciális termékek</i>		<i>Társadalmi szerveződések</i>
		<i>Nevezetes családok</i>
		<i>Roma etnikum</i>

Forrás: Saját kutatás (2003)

A Központi Statisztikai Hivatal által alkotott mutatóknak hibájául róható fel, hogy nem választják szét a vidékfejlesztés gazdasági, környezeti-ökológiai és társadalmi funkcióját. Ezeket a mutatókat a vidék gazdasági, környezeti-ökológiai és társadalmi funkciója szerint célszerű differenciálni, és további mutatókat kell bevonni, hogy realisabb képet kapjunk egy adott település, illetve régió fejlettségéről.

Az általam javasolt mutatókat az 1. táblázatban és a szövegben dőlt betűvel jelöltem.

- A **gazdasági mutatók** körébe bevontam a lakosság által befizetett személyi jövedelemadó, belföldi jövedelem, területfejlesztési- és agrártámogatások összegét, a kereskedelmi- és vendéglátóhely ellátottságot valamint a településekre jellemző speciális termékek számát kifejező mutatókat.
- A **környezeti-ökológiai helyzet** megítélésére használt csatornázottsági mutatót kiegészítettem a természetvédelmi területek nagyságát, a víz- és légszennyező források számát, a hulladékgyűjtés színvonalát, a tisztított terület, a belterületi park és a rekreációs terület nagyságát kifejező mutatókkal.

- A **társadalmi mutatók** körébe bevontam a háziiorvosi rendelések, az általános- és középiskolába beíratott gyerekek, a könyvtárba beiratkozottak arányát kifejező mutatókat. Továbbá a rendezvények, a társadalmi szerveződések, a nevezetes családok számát, valamint a településeken lévő etnikum arányát kifejező mutatókat.

A kiindulási sorrendet a KSH komplex mérőszáma jelentette. Ezt követően a 19 mutatót a vidék gazdasági, környezeti-ökológiai és társadalmi funkciója szerint csoportba soroltam és a mutatók sorszámának számtani átlaga alapján határoztam meg a települések fejlettségi sorrendjét a gazdasági, ökológiai és társadalmi funkció szerint. A KSH által használt 19 mutatót további mutatókkal egészítettem ki, hogy realisabb képet kapjak a települések fejlettségéről. Az eredeti és a kiegészített mutatók sorszámának számtani átlaga adja meg egy-egy település új (saját javaslataimmal kiegészített) fejlettségi sorrendjét. A különböző módszerekkel számolt település sorrendeket táblázatba foglaltam, ezt mutatja a 2. táblázat.

2. táblázat

A Nagykállói statisztikai körzet településeinek fejlettségi sorrendje a gazdasági, környezeti-ökológiai és társadalmi funkció szerint

Megnevezés	KOMPLEX		GAZDASÁGI		KÖRNYEZETI ÖKOLÓGIAI		TÁRSADALMI	
	KSH	SAJÁT	KSH	SAJÁT	KSH	SAJÁT	KSH	SAJÁT
Balkány	1.	5.	3.	2.	3.	7-8.	4.	4.
Biri	8.	6.	6-7.	6.	4.	2-3.	5.	6.
Bököny	4.	7.	8.	8.	4.	5.	6.	5.
Érpatak	2.	8.	6-7.	7.	4.	4.	8.	8.
Geszteréd	6-7.	4.	4.	3-4.	4.	2-3.	7.	7.
Kállósemjén	6-7.	3.	2.	3-4.	4.	6.	2.	2.
Nagykálló	5.	2.	1.	1.	2.	7-8.	1.	1.
Szakoly	3.	1.	5.	5.	1.	1.	3.	3.

Forrás: Saját számítás (2003)

A KSH által használt *komplex mérőszám* szerint a legfejlettebb település Balkány, amit Érpatak, Szakoly, Bököny, Nagykálló, Geszteréd és Kállósemjén, Biri település követ.

Az általam számított *komplex fejlettségi állapot* alapján legfejlettebb település Szakoly, amit Nagykálló, Kállósemjén, Geszteréd, Balkány, Biri, Bököny és Érpatak követ.

3.4. A kárpótlás és a külső üzletrész kifizetés eredménye a Nagykállói statisztikai körzetben

1992-ben a kárpótlási földek és résztulajdonok visszaadásával megváltozott a településeken a földterület tulajdonosi szerkezete. Különvált egymástól a mezőgazdasági termelést biztosító egyéb tőkerész és a föld tulajdonlása. A körzetben zömében megszűnt a nagyüzemi termelés, a földterület elaprózódott, a tárgyi eszközállomány és az ültetvények előregedtek, a vállalkozások szűkös költséggazdálkodásra tértek át.

4. táblázat

A Nagykállói statisztikai körzet gazdaságai által kárpótlásra kijelölt művelési ágak területe és az árverésen befolyt kárpótlási jegyek értéke

Megnevezés	Szántó ha	Gyümölcsös ha	Gyep ha	Erdő ha	Nádas ha	Művelés alól kivett terület ha	Kárpótlási jegyek értéke Ft
Balkányi ÁG	805	127	6	237	-	-	6 817 000
Szabolcs MGTSZ	535	65	34	93	3	-	6 019 000
Táncsics MGTSZ	482	17	42	18	-	-	3 102 000
Kossuth MGTSZ	179	10	10	4	-	-	681 000
Új Hajnal MGTSZ	1 360	115	100	80	11	-	19 287 000
Új Élet MGTSZ	466	0	122	121	-	6	5 234 000
Nyírség MGTSZ	2 115	27	118	60	81	4	24 078 000
Egyetértés MGTSZ	161	4	5	6	-	-	941 000
Összesen	6 103	365	437	619	95	10	66 159 000

Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Kárrendezési Hivatal adataiból összeállítva (2002)

Kárpótlásra a legnagyobb területet szántóból 6 103 ha-t és erdőből 619 ha-t jelöltek ki. Az árverésen befolyt összes kárpótlási jegyek értéke 66 159 eFt volt, ebből legnagyobb összeggel 24 078 eFt-tal a Nyírség MGTSZ részesedett.

A *külső üzletrész* kifizetésével kapcsolatos adatokat csak az Egyetértés- és az Aranyiszablya Mezőgazdasági Termelő és Szolgáltató Szövetkezetekből sikerült begyűjtenem. A statisztikai körzet területén található további szövetkezetek csőd, felszámolás vagy végelszámolás alatt állnak, így ezen szövetkezetek külső üzletrészeinek kifizetése még nem történt meg.

3. táblázat

A volumen-, ár- és értékindex alakulása a Nagykállói statisztikai körzet vizsgált gazdaságainak növénytermesztési és állattenyésztési ágazataiban¹

Megnevezés	Növénytermesztés	Állattenyésztés	
Volumenindex, % ²	1987	19,64	8,97
	1988	16,48	8,93
	1989	16,81	9,13
Árindex, % ²	1987	420,92	366,43
	1988	435,02	342,29
	1989	360,44	312,37
Értékindex, %	1987	82,66	32,86
	1988	71,69	30,56
	1989	60,58	28,52

Forrás: Saját számítás (2003)

- A Nagykállói statisztikai körzet nagyüzemi gazdaságai által előállított fontosabb növénytermesztési és állattenyésztési ágazatok termelési volumene az 1987-1989-es időszakhoz viszonyítva a *növénytermesztésben átlagosan 82%-ra, az állattenyésztésben átlagosan 91%-ra csökkent.*
- A Nagykállói statisztikai körzet gazdaságainak termelési érték csökkenését a megtermelt termékek mennyiségének visszaesése okozta, mert árindex az 1987-1989-es időszakhoz viszonyítva a *növénytermesztésben átlagosan 405%-ra, az állattenyésztésben átlagosan 340%-ra emelkedett.*
- Az értékindex a Nagykállói statisztikai körzet *növénytermesztésében átlagosan 28%-os, az állattenyésztésében átlagosan 70%-os csökkenést* mutatott. Az értékindex csökkenése a gazdaságok átalakulásából adódó területvesztés miatt következett be.

A termelési volumennél nagymértékű csökkenés figyelhető meg. A gazdaságok tulajdonában, használatában lévő termőterület nagysága az 1987-1989-es időszakhoz viszonyítva 5%-ára csökkent, az állatlétszám 3634 számosállatról 795 számosállatra fogyatkozott.

A Nagykállói statisztikai körzet legjobb gazdaságai közé a múltbeli helyzet (1987-1989) elemzése alapján a Szabolcs MGTSZ (Balkány), a Balkányi Állami Gazdaság és a Nyírség MGTSZ (Nagykálló), míg a jelenlegi helyzet alapján a Nyírség MGTSZ átalakult utódszervezetei valamint az Új Hajnal Mezőgazdasági Termelő és Szolgáltató Szövetkezet (Érpaták) sorolható.

¹ Tárgyidőszak, 2000

² Fisher-féle volumen- és árindex

Az általam javasolt mutatók bevonását követő sorrend vidékfejlesztési funkciók szerint differenciálva a következő:

- **Gazdasági szempontból** legfejlettebb település Nagykálló, amit Balkány, Geszteréd és Kállósemjén, Szakoly, Biri, Érpaták, Bököny település követ.
- **Környezeti-ökológiai szempontból** legfejlettebb település Szakoly, amit Biri és Geszteréd, Érpaták, Bököny, Kállósemjén, Nagykálló és Balkány település követ.
- **Társadalmi szempontból** legfejlettebb település Nagykálló, amit Kállósemjén, Szakoly, Balkány, Bököny, Biri, Geszteréd, Érpaták település követ.

A javasolt gazdasági, környezeti-ökológiai és társadalmi mutatók bevonásával a települések fejlettségi sorrendje eltérést mutatott a KSH által használt mutatók differenciált megosztásával számított sorrendtől. Ezt a 2. táblázat mezőinek sötétítése is mutatja. A legnagyobb eltérést a települések környezeti-ökológiai fejlettségi sorrendjében tapasztaltam, de a települések gazdasági és társadalmi fejlettségi sorrendje is számos ponton különbözik a KSH által bevont mutatók differenciált megosztásával megállapított sorrendtől.

3.3. A Nagykállói statisztikai körzet gazdaságainak múltja

A Nagykállói statisztikai körzet legjelentősebb nagyüzemi gazdaságai az átalakulás előtt a következők voltak:

- Balkányi Állami Gazdaság (Balkány),
- Szabolcs Mezőgazdasági Termelőszövetkezet (Balkány),
- Tánicsics Mezőgazdasági Termelőszövetkezet (Biri),
- Kossuth Mezőgazdasági Termelőszövetkezet (Bököny),
- Új Hajnal Mezőgazdasági Termelőszövetkezet (Érpaták),
- Új Élet Mezőgazdasági Termelőszövetkezet (Kállósemjén),
- Nyírség Mezőgazdasági Termelőszövetkezet (Nagykálló),
- Egyetértés Mezőgazdasági Termelőszövetkezet (Szakoly).

A szövetkezetek többsége 1992-ben, az átalakulást követően termelő típusú maradt, de elnevezésükben - többnyire csak formálisan - helyet kapott a szolgáltatás és a kereskedelem. A gazdaságok átalakulását követően 1 Rt., 1 Kft., és 8 új típusú szövetkezet jött létre.

3.3.1. A Nagykállói statisztikai körzet erőforrásainak és termelési eredményének számbavétele

A Nagykállói statisztikai körzet nagyüzemi gazdaságainak (hét mezőgazdasági szövetkezet és egy állami gazdaság) rendszerváltás előtti (1987-1988-1989) mezőgazdasági helyzetének elemzése során az alábbi következtetések vonhatók le.

- A gazdaságok tulajdonában (használatában) lévő **földterület** 1600 - 7600 ha között változott. A legnagyobb földterülettel a Nyírség MGTSZ (Nagykálló) rendelkezett. A gazdaságok összes területe egyik évről a másikra szinte állandó. A művelési ágak közül a szántónak, gyümölcsösnek és gyepeknek volt meghatározó szerepe.
- A **munkaerő-ellátottság** az átlagos statisztikai létszám alapján 121 - 1014 fő között változott, és minden gazdaságban csökkenést mutatott. Legnagyobb munkaerő-állománnyal a Nyírség MGTSZ (Nagykálló) rendelkezett. A gazdaságok munkaerő-állományának 80%-a fizikai, 20%-a szellemi munkát végzett. Korábban a termelőszövetkezetek a tagjaik foglalkoztatását és szociális támogatását fontos feladatuknak tartották.
- A **vagyon- és eszközállomány** nagy szóródást mutatott, a saját vagyon *1987-ben* 29 580 - 489 580 eFt, *1988-ban* 48 500 - 522 677 eFt, *1989-ben* 51 640 - 527 528 eFt között alakult. Legnagyobb állóeszköz állomány a Balkányi Állami Gazdaságot jellemezte.
- A **gazdálkodás eredményének** elemzése során megállapítottam, hogy a jövedelem *1987-ben* 3 364 - 63 781 eFt, *1988-ban* 4 485 - 73 535 eFt, *1989-ben* 3 981 - 34 408 eFt között alakult. A legnagyobb eredményt elért gazdaságok közé a Nyírség MGTSZ (Nagykálló), Balkányi Állami Gazdaság és a Szabolcs MGTSZ (Balkány) sorolható.
- Az **állattenyésztés** nem töltött be jelentős szerepet a Nagykállói statisztikai körzet agrárgazdaságában. Ennek két legfontosabb okát az alacsony felvásárlási árak és a magas termelési költségek adják. A szarvasmarha- és a juhágazat volt a meghatározó.
- A **növénytermesztés** szerkezetének elemzése során megállapítottam, hogy a vetésszerkezetben domináns a gabonatermesztés, de jelentős területen termesztettek burgonyát, napraforgót és dohányt. Jellemző növénykultúrák továbbá a szántóföldi zöldségek: paprika, paradicsom és a káposzta, a gyümölcsfélék közül pedig az alma.

3.3.2. A Nagykállói statisztikai körzet gazdaságainak hatékonysága 1987-1989 között

A körzet gazdaságainak hatékonyságát kifejező mutatók közül az alábbiakat emeltem ki:

- Az **eszközarányos jövedelmezőség** 5,19 - 16,23% között változott. Az eszközarányos jövedelmezőség legkedvezőbb értékét a Szabolcs MGTSZ-ben (Balkány) és az Egyetértés MGTSZ-ben (Szakoly) értek el.
- A **költségarányos jövedelmezőség** a vizsgált gazdaságokban 6,4 - 28,12% között alakult. A legkedvezőbb értéket az Egyetértés MGTSZ-ben (Szakoly) találtam.
- A **költségszint** 73,01 - 93,97% között változott. A legkedvezőbb költségszint az Egyetértés MGTSZ-t (Szakoly) míg a legkedvezőtlenebb költségszint a Balkányi Állami Gazdaságot jellemezte.
- A gazdaságok **jövedelmének 1 ha-ra** jutó összege 1,4 - 14,85 eFt/ha között változott. A legkedvezőbb értékkel a Balkányi Állami Gazdaság büszkélkedhetett.
- Az **eszközellátottság** 24,87 - 219,13 eFt/ha között alakult. Legkedvezőbb értéket a Balkányi Állami Gazdaságban tapasztaltam.

Összességében megállapítható, hogy nagy eltérések vannak az egyes mutatóknál. A legkedvezőbb hatékonysági mutatókkal a Balkányi Állami Gazdaság és az Egyetértés MGTSZ (Szakoly) rendelkezett.

3.3.3. A termelés változása a Nagykállói statisztikai körzet nagyüzemi gazdaságaiban

Megvizsgáltam a Nagykállói statisztikai körzet nagyüzemi gazdaságainak termelés változását. Elemeztem a termelés volumenének, árának és értékének változását. Az elemzést indexek segítségével végeztem.

A Nagykállói statisztikai körzet gazdaságainak kibocsátásában, mind a növénytermesztés, mind az állattenyésztés területén jelentős csökkenést tapasztaltam. Azoknál a gazdaságoknál, amelyeknél a termelési érték nagyfokú csökkenése figyelhető meg, ma felszámolási vagy végrehajtási eljárás valamilyen szakaszában vannak, vagy megszűntek. A rendszerváltás után több utódszervezet alakult, de ezek életképessége a megalakulás időpontjában a termelőeszközök, elsősorban a föld hiánya miatt kérdéses volt, ami az elvégzett értékelemzés szerint a termelési érték kibocsátás csökkenésében is megmutatkozott.

information systems (31%). None of the decision support systems indicated on the list were recognized.

DEBRECENI EGYETEM
AGRÁRTUDOMÁNYI CENTRUM
AGRÁRGAZDASÁGI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI KAR
MUNKATUDOMÁNYI TANSZÉK

MULTIDISZCIPLINÁRIS TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK
DOKTORI ISKOLA

Doktori iskola vezető: Dr. Szabó Gábor az MTA doktora

Doktori (PhD) értekezés tézisei

A NAGYKÁLLÓI STATISZTIKAI KÖRZET TELEPÜLÉSEINEK FEJLŐDÉSI